

Рецензия

за докторантския труд на Миранда Бело

„Народният речев етикет на българите от Албания

(в съпоставка с народния етикет в албанския език)“

за присъждане на научната и образователна степен „Доктор“

във Филологическия факултет на Югозападния университет,

научен ръководител проф. д-р Иван Кочев

Докторантският труд е с общ обем от 176 страници.

Съдържанието му е структурирано в осем глави, съдържа още библиография и приложение.

Закономерно Миранда Бело започва докторантурата си с **частта „Увод“** (с. 3-17). В нея тя определя **целта** на своето изследване: *„Да бъде екскертиран, описан и анализиран богат материал, свързан с народния етикет от българските говори в Република Албания, и на второ място – да бъде направена съпоставка с народния етикет в албанския език, екскертиран специално за настоящото изследване.“* И тя аргументира тази цел: *„Досега такъв материал от българските говори (извън държавните граници на Република България) не е събиран и изследван специално, така че неговото публикуване би следвало да събуди несъмнен интерес за българската наука.“* (с. 3).

В съответствие с поставената цел тя формулира основните **задачи** в труда:

1. Да се изясни понятието *народен етикет*.
2. Да се събере *максимално количество материал* за него от българските говори в Албания, тъй като тези диалекти са застрашени от изчезване и затова на тях трябва да се гледа като на жив езиков паметник.

3. Да се събере материал и от албански села, които са в съседство с българските села, т.е. проучването на етикета в българските села да се извърши на фона на евентуално албанско влияние.

4. Да се установи дали има специфика в употребите на етикетните изрази между различните региони, представени в българоезичните райони и села: с. Връбник (Девол), с. Шищавец (Гора), с. Стеблево (Голо Бърдо), с. Пустец (Преспа) и с. Бобощица (Корча).

5. Да се направи съпоставка на народния етикет на българите от Албания с този в албанския език (най-общо).

6. Да се установи кои от събраните материали имат домашен характер и кои се намират под влияние на другите съседни езици (албански или гръцки), след сравняване с материали от Република България.

Внимателният прочит на така формулираните задачи сочи към реализиране на мащабна по замисъл идея.

Напълно в духа на сериозните научни трудове, докторант Миранда Бело анализира публикуваното за речевия етикет и в частност – за народния речев етикет като негова разновидност, от *чужди автори* (Brown and Levinson 1987; Marinesku 2004; Lakoff 1973; Leech 1983; House and Kasper 1981; Watts 2003 и много други), от *български автори* (Андрейчин 1961; Баракова 1979; Дончева 1986; Кочев 2006; Мурдаров 2001; Ницолова 2005; Пантелеева 1994; Паскалев 2009; Цанков 1994 и много други) и от *албански автори* (Г. Шкуртай, Дж. Лоши, А. Жугра, Р. Бейлери и др.).

Прегледът – в исторически и в съдържателен план, е хронологичен и всеобхватен. Авторката на дисертацията анализира публикуваното, като започва от самото начало - втората половина на XIX век, когато в писмен вид се поставя началото на събирането и издаването на българското словесно богатство като цяло, в това число и на народния етикет, посредством намерилите място материали в сборниците „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“ и “Сборник за народни

умотворения и народопис“, включително и със сбирката с народни мъдрости на П. Р. Славейков „Български пословици и характерни думи“. Правилно авторката определя Речника на Найдено Геров (1895–1908) като „уникален извор, който изобилства с готови формули от българския народен етикет от по-голямата част от българското езиково землище“ (с. 3 от труда). Спира се и на двете книги на М. Дабева “Български народни клетви“, С., 1934 и „Пожелания и благословии у българския народ (Принос към изучаването на народната душа и народния живот)“, С., 1937 г., които, както е видно от заглавията им, са с пряко отношение към въпроса за начина на представяне на такъв тип словесен материал (пак там).

Авторката изчерпателно и вярно изяснява съдържанието на основни за труда понятия *речев етикет, народен етикет, речева етикетна формация*, диференцира и съдържанието на *официален и народен етикет*, между които, както тя подчертава, „има някои съществени разлики“ (с. 7), разглежда изключително подробно и прецизно основните аспекти на принципа на вежливостта (учтивостта) като основен за официалния и народния етикет в процеса на речевото общуване (пак там), като се позовава на трактовки, присъстващи в трудовете на чужди и наши автори като (тук ще спомена само отделни имена, тъй като те са много – Земская, Marinesku, Leech, Brown and Levinson, Altmann and Riska, House and Kasper и др.; Андрейчин, Баракова, Виденов, Георгиева, Дончева, Кочев, Кювлиева, Пантелеева, Паскалев, Първев, Цанков, и др. (с. 4-13 от труда).

Логично, тъй като авторката съпоставя и материал от албанските говори, „които са в непосредствена близост до българските говори“ там (с. 13), тя представя и вижданията на албански автори (Gj. Shkurtaj, Xh. Lloshi, A. Zhugra, R. Vejleri), свързани с разбирането за същността на тамошните речеви прояви в техния (албанския) народен речев етикет (с. 13-14).

Убедително аргументира и защо в труда тя работи с понятието *народен етикет* (14-16).

Докторант Бело разсъждава и върху спецификата на словесни етикетни формули (*господин, здравей, сбогом* и др.),, загубили частично първоначалното си лексикално значение поради десемантизиране или отслабване на повелителното им значение, „поради което вече те не се схващат като средство за изразяване на подбуда, заповед или молба, свързани с повелителното наклонение“ (с. 10). Естествено, авторката цитира коректно и авторите, които застъпват такова становище. Не подминава и въпроса за пътя, по който учтивите форми проникват в езика ни, приема становището и цитира автори, според които някои от основните езикови модели са въведени в български под влияние на западноевропейските езици чрез посредничество на руски, румънски и гръцки, а за народните български езикови модели в Албания влиянието, изказва предположение тя, „би било от албански, гръцки и турски“ (с. 11 от труда).

Както подобава на сериозен труд, Миранда Бело се спира и на използваната от нея методология, като посочва, че в *методологично отношение* в изследването използва теоретични постановки от *социолингвистиката* и *прагматиката*, като се опира на *дескриптивния* метод, *съпоставителния* метод, *сравнително-историческия* метод, както и *етнопсихолингвистичния* и *социологичния* подход, сполучливо аргументира и причината да прибегне до всеки от тях.

В заключение за уводната част, обобщавам, че тя изцяло изпълнява предназначението си да въведе в труда откъм хронология на подобни изследвания, цели, задачи, понятиен апарат, методология, пунктове за събиране на материала.

В глава втора в труда (с.18-35) „Демографски и исторически данни за селищата с българско население, от които е ексцерпиран материалът за изследването“ авторката изключително подробно и сполучливо представя

населените с българи селища (с областите, към които принадлежат) в Албания, от която тя черпи своя словен материал. Всички данни за тях са в диахронен и синхронен аспект, а представените села конкретно са Врѣбник в община Дево̀л; Пу̀стец в община Мала Преспа; Бобо̀щѣца (в Дрен̀ово българи вече няма) в община Бобо̀щѣца; Стѣ̀блево в община Либражд, област Голо бърдо и гораните от село Шица̀вѣц в община Ку̀къс.

Докторант Миранда Бело представя изключително ценни сведения за миналото, бита и говора на българите от тези селища, което е безспорен допълнителен плюс на труда извън основната тема.

В глава трета „Функционални полета в народния традиционен етикет на българите от Албания“ (с. 36-92) докторантката, с богат автентичен, лично събран илюстративен материал, детайлно представя от посочените по-горе пет пункта лексико-семантичните групи за а) *поздравѣ* (с. 36-43); б) *обръ̀щения и наименования* (с.44-47); в) *изказване на благодарност* (47-48); г) *запознаване и представяне* (с. 48-49); д) *поднасяне на съчувствия при смърт и извинения* (49-51); е) *комплименти и похвали* (51-53); ж) *(благо)пожелания* (с. 54-92).

Посочените ЛСГ можем да приемем за родови, към всяко едно от които Миранда Бело изключително сполучливо разслоява най-разнообрази видове, като по този начин максимално всеобхватно представя народния етикет на българите от тези селища в цялото му многообразие. Картината става още по-пълна като се знае, че едни от българите в тези селища са християни, а други от тях изповядват исляма.

В глава четвърта „Класификация на народноетикетните конструкции на българите от Албания въз основа на най-честите опорни думи, участващи в тях“ (с. 93-120 от труда) Миранда Бело представя народноречеви етикетни конструкции откъм опорните думи в тях. Те са 26 на брой, а самите опорни думи (в труда си авторката ги представя с всички регистрирани от нея техни варианти, тук аз ги спестявам) са **бог/господ** (с.

93-97); **Христос и Богородица** (с. 97-98); **злато, алтан и сребро** (с. 98-99); **мед** (с. 99-99); **берекет** (с. 99-100); **уста** (с. 100-101); **ръка** (с. 101); **добр, -а, -о; -и//добр** (с. 102-103); **хубаво (убаво)** (с. 103-105); **лошо** (с. 105); **благ/сладко** (с. 106); **весел** (с. 106); **лек/лесно** (с. 106-107); **жив/здрав/наздраве** (с. 107-111); **радост** (с. 111); **чува/брани** (с. 111-112); **помагам** (с. 112); **прощавай** (с. 113); **кердосам ‘честитя’** (с. 114); **айде ‘хайде’** (с. 115-116); **амин** (с. 116); **хаирлия** (с. 116-117); **сполай, фала, шьукьур** (с. 117-118); **колко - толко ‘колкото - толкова’** (с. 119); **как** (с. 119-120); **късмет** (с. 120).

Илюстративният материал е богат, авторката се е постарала максимално пълно да проучи и представи на вниманието ни народноетикетните конструкции с мотивиращите ги опорни думи както от бита на българите християни, така и от бита на българите мюсюлмани. Така, представяйки светогледа и на двете религиозни общности на един и същи етнос - българския, Миранда Бело ни прави свидетели на цялото многообразие в разноликата му историческа съдба.

В глава пета „Функционални полета в народния традиционен етикет на албанците“ (с. 121-140) ракурсът е сменен – сега във фокуса на вниманието на докторантката са функционалните полета от народния традиционен етикет на албанците. Подходът е закономерен, тъй като една от основните задачи, чрез които ще се осъществи пълното изследване и изпълнение на основната тема, е съпоставката между двете народноетикетни системи на живеещите редом едни с други българи и албанци, за да станат те отправна точка за съпоставката им и на този основа да се проучи посоката на влияние и евентуалното заимстване на народноетикетни модели.

Главата закономерно започва с данни от хронологично естество за албанците като народ и за езика им.

Авторката представя шест лексико-семантични групи: **поздрави** (с. 126-128); **изказване на благодарност** (с. 128-129); **поднасяне на**

съчувствие при смърт и извинение (с. 129-130); **комплименти и похвали** (с.130); **благопожелания** (с. 130-138); **форми за изразяване на роднински отношения** (с. 138-140), като за автентичност етикетните конструкции, влизаци в тях, са на албански език (две от селищата използват гегийски диалект, а едно – тоскийски), но с превод на български, за да е възможна съпоставката между тях. Разбира се, в рамките на почти всяка от лексикално-семантичните групи, където събраният материал е дал такава възможност, авторката обособява и видови спрямо тях.

Естествено, главата завършва с изводи от направените наблюдения, представени на с. 138-140, като те са подплатени и потвърдени със схващания на Джувани, Чабей, Шкуртай и др. (Xhuvani, Çabej, Shkurtaј) за начина на образуване на умалително-гальовни собствени имена в албански (вж. с. 139-140).

В глава шеста „Класификация на народноетикетните конструкции в албанския език въз основа на най-често срещаните опорни думи, участващи в тях“ (с. 141-147) Миранда Бело обособява 19 опорни думи, изграждащи народноетикетни конструкции в албански: **‘бог’** (с. 141-142); **‘Христос’** (с. 141); **‘злато, дукат’** (с. 142); **‘мед’** (с. 142-143); **‘берекет’** (с. 143); **‘уста’** (с. 143); **‘ръка, рамене’** (с. 143); **‘добър, добре’** (с. 143-144); **‘както трябва, правилен, благоприятен, добър’/ ‘както трябва, благоприятно, добро’/**, **‘благоденствие, доброта, благополучие’** (с. 144); **‘сладък’** (с. 144); **‘весел, щастлив’/ ‘щастие, радост’** (с. 144-145); **‘здрав, здраве’** (с. 145-146); **‘прощавам’** (с. 146); **‘(х)аирлия’** (с. 146); **‘как’** (с. 146); **‘живот’** (с. 146); **‘късмет’** (с. 147); **‘блазе, браво, много хубаво’ / ‘щастие’** (с. 147); **‘благодаря’** (с. 147).

В глава седма „Съпоставка на народния етикет на българите от Албания с народния етикет на албанците“ (с. 148-153) задачите, която си поставя докторантката Бело, е да „направи(м) съпоставка на народноетикетните конструкции на българите от Албания с този на

съседите им албанци, да обърне(м) внимание на най-често използваните опорни думи и на някои други елементи в езика на двата народа, като акцентира(ме) на приликите и разликите при употребата им.“ (с. 148 на труда).

Тези задачи тя отново изпълнява успешно и убедително. Разсъжденията и съпоставките на Миранда Бело са пунктуални, в много посоки, като всяко от твърденията си илюстрира с богат доказателствен материал и от двата езика.

Впечатлява категоричността, с която определя посоката на езиковите влияния.

Глава осма на труда „Заклучение“ (с. 154-160) е последната в труда и като такава тя закономерно е частта със заключенията и изводите от направения дотук анализ.

Докторантката извежда на преден план двайсет и пет съществени извода. Поднесени са ясно, те са аргументирани и произтичат от експлицираните в труда наблюдения. Обхващат всички анализирани от нея народноетикетни речеви сфери.

Забележки към представения за рецензиране докторантски труд нямам. Взети са предвид отправените при вътрешното обсъждане на труда дребни препоръки.

Не установих плагиатство в труда.

Ползваните библиографски източници са цитирани коректно.

Тъй като съм убеден, че трудът трябва да бъде отпечатан, си позволявам да препоръчам на докторантката следното:

1. Да изчисти в основния текст забелязаните 4-5 дребни механични грешки при печатането на текста: **пп**прагматист (с. 7); прескриптивиния (с. 9); **Шищавец** - с. 7; **Шиштавец** – с. 32; **Шиштевец** – с. 34, **Шиштавец** – с.35 и др.; **южна Албания** – с. 151, и др. под.

2. Да включи в библиографията цитираните на с. 6 автори Формановска 1989; Ожуг 2001. При огромния брой цитирани в текста заглавия, този пропуск е нормален и няма да е трудно той да бъде коригиран.

Начинът на поднасяне на библиографската справка е съобразен с изискванията.

Приложените в края на работата текстове допълват представата за спецификата на говорите, от които са ексцерпирани анализиранието народноетикетни модели.

Авторефератът представя в необходимия вид и мяра най-важното за спецификата на труда.

Въз основа на всичко казано дотук съм убеден, че докторант Миранда Бело заслужава да ѝ бъде присъдена образователната и научна степен „Доктор“.

17 ноември 2020 г.

Рецензент:

Проф. д-р Антони Стоилов